

“असे कसे आम्ही वेगळे”

डॉ. वीणा सानेकर

मराठी विभागप्रमुख,
के.जे. सोमैया कला, वाणिज्य महाविद्यालय

परवा वर्गात परीक्षेकरता सुपरव्हिजन करत होते. तो वर्ग तेरावी कॉमर्सचा होता. तिसऱ्या वाकावर वसलेल्या एका मुलाने सुरुवातीलाच माझं लक्ष वेधून घेतलं होते तो सारखा इथे-तथे पाहाताना मी सावध झाले. कॉपी करण्यासाठीच्या हालचालीची मला शका आली. मग मी बारकाईने त्याचे निरीक्षण करत राहिले आणि माझ्या लक्षात आले. तो कॉपी करणारा मुलगा नाही. तो अध्ययनक्षमतेशी निगडीत अडचणींशी झगडणारा मुलगा आहे. त्याच्या भेदरलेल्या सशासारखे चेहरा पुन्हा पुन्हा बोट मोडत राहणे माझ्या मनातून जाईना. कसे गेले असेल या मुलाचे बालपण? कसे असतील त्याचे मित्र-मैत्रिणी? त्याच्या अभ्यासाच्या अडचणी कशा सोडवत राहिला असेल तो? आपल्याला कॉमर्स शाखेत करिअर करायचे आहे. हा निर्णय त्याने घेतला की त्याला पालकांनी घ्यायला लावला? असे प्रश्न माझा पाठलाग करू लागले. परीक्षा संपण्याची वेळ आली तेव्हा तो म्हणाला. “मुझे आधा घंटा ज्यादा दीजिए मॅडम” नियमानुसार मग दहा मिनिटांनी तो जवळ येऊन म्हणाला. मैने लिखा है पेपरलेकिन कहीं भी टैली नहीं होता” तो पुन्हा त्याच्या जागेवर जाऊन बसला. विलक्षण अस्वस्थ होता तो बारकुळासा तो नि त्याचा उभट चेहरा. मी त्याला म्हटलं “टेन्शन मत लो लिखा है ना पेपर पास हो जाएगा” त्याचे इवले बारीक डोळे थोडे लकाकले. माझे विचार पुढे धावत राहिले. अभ्यास करताना अनेक गोष्टींचे आपल्याला आकलन होत नाही. हे त्याला अगदी पहिली-दुसरीपासून कळले असेल? त्याच्या पालकांना जेव्हा कळले असेल तेव्हा त्यांनी कसे स्वीकारले असेल हे? कोणकोणते उपाय केले असतील त्यांनी?

आपण सोडवलेल्या अकाऊंट्सच्या एकाही प्रश्नात टॅली होत नाही याची त्याला सारखी काळजी वाटत होती आणि त्याच्या बाबतीत सगळाच ताळा चुकला होता. अध्ययनक्षमतेशी त्याच्या अडचणी लहानपणापासून असणार तरीही तो हळूहळू तेरावीपर्यंत पोहोचला होता. आपने मेरे पेपर पर लिखा है ना हॅडीकॅप? हो लिहिलय डोंट वरी मी म्हणाले बरोबरचे सारे विद्यार्थी वर्गातून धडाधड निघून गेले होते. “तू लिही, आम्ही बाहेर थांबतो.” असे आधार देणारे शब्द त्याला कुणीही म्हणाले नव्हते. तो मला एकटा वाटला. खूप एकटा.

काही दिवसांनी त्याचे बावा भेटायला आले त्याच्याविषयीच्या काळजीने . मागे एकदा परीक्षेच्या धास्तीने तो घरातून पळून जाऊन त्याच्या मावशीकडे राहिला होता, हा प्रसंग सांगताना त्यांच्या डोळ्यात पाणी आले होते . दोन वर्षापूर्वी एक अंध मुलगा होता माझ्या वर्गात दर्शन नावाचा किती भेदक विसंगती जन्मापासून काहीही पाहू न शकणाऱ्या मुलाचे नाव दर्शन . त्याची आई एकदा मला भेटायला आली ती गुजराती एकत्र कुटुंबातली होती . मुलाच्या काळजीने खंगलेली, धास्तावलेली अचानकपणे दर्शन तिला म्हणत होता की त्याला शिकण्यास रस वाटत नाही दिवस दिवसभर तो रेडिओ ऐकत रहायचा . कॉलेजात जाणे, लेक्चर्स ऐकणे, मित्रमैत्रिणीमध्ये रमणे यातल्या कशातच त्याला रस वाटत नव्हता . तो अंध असल्याने काहीच करू शकत नाही हे वारंवार तिला घरात ऐकावे लागे . साऱ्यांचाच सूर नकारात्मक . त्याला कुठल्या क्लासला घालावे . एखाद्या वर्कशॉपमध्ये गुंतवावे तर घरून नकार असतो . घरातली कोणतीच व्यक्ती अशा कारणांकरता त्याची जबाबदारी घेऊ इच्छित नाही . स्वतःचा स्वतः रस्ता क्रॉस करण्याइतका आत्मविश्वासही त्याच्यात नाही . बोलावे तर एकही शब्द उच्चारत नाही . आपण बोलू ते नुसते ऐकत राहतो समवयस्क मित्रमैत्रिणीही त्याला नाहीत . त्याच्या वयातल्या मुलांपासून तो तुटलेला आहे . अलीकडे तो कुणाशीच फारसा बोलत नाही . सभोवतालच्या अंधाराशीच एकरूप होणाऱ्या दर्शनने हळूहळू उजेडाला नकार दिला आहे .

महाविद्यालयीन विश्वात असे अनेक विद्यार्थी सापडतात जे स्वतःच्या शारीरिक-मानसिक कमतरतांवर मात करत धडपडत राहतात . स्वतःच्या ताकदीनिशी लढत राहतात . त्याच्या या लढाईत खरं तर त्याच्या समवयस्क मित्रमैत्रिणीचा आधार त्यांना लाभायला हवा . त्यांच्या अडचणी प्राध्यापकांना-शिक्षकांना सांगणे, दैनंदिन समस्या सोडवण्याकरता त्यांच्यासोबत राहणे, त्यांना अभ्यासातले घटकविषय समजावून सांगणे, मोबाईलवर त्यांच्याकरता अभ्यासातला भाग रेकॉर्ड करून ठेवणे अशा अनेक गोष्टी मित्रमैत्रिणींना करता येतात . चित्रपट, कॉफी डे, हॉटेल्स अशा ठिकाणी मजा करताना आपण आपल्या मित्रमैत्रिणींना अडसर वाटल्यामुळे ते आपल्याला वजा करतात, हे जाणवते, तेव्हा अशी मुले उदास होतात . आपण नको आहोत ही जाणीव त्यांच्या तुटलेपणात भर घालते आपण आहोत तसे घराने, शाळेत, मित्रमैत्रिणींनी आपल्याला स्वीकारावे असे त्यांना वाटते अंध मित्रमैत्रिणींकरता रायटर होणे, त्यांच्याकरता वेळ राखून ठेवणे, शारीरिक-मानसिकदृष्ट्या दुबळ्या मुलांना रंगमंचावरील कार्यक्रमांमध्ये सामावून घेणे अशा छोट्या-छोट्या गोष्टीमधून अशा मुलांना वळ देता येऊ शकते . लहानपणापासून काहीना अंकांचा फोबिया असतो . अंक उलटसुलट लिहिणे . मुददे लक्षात न रहाणे, बोलताना अडखळणे, हात-पाय थरथरणे, अशा अनेक समस्यांशी झगडणारी मुले शैक्षणिक विश्वात दिसतात . त्यांना स्वतंत्रपणे समजून घेणे गरजेचे असते असे समजून घेणे म्हणजे त्यांच्याकडे दयाबुद्धीने पहाणे नव्हे . त्यांच्या वाटचालीत त्यांच्या गतीने पावले पुढे टाकण्याकरता त्यांच्यासोबत उभे राहणे .

योग्य वयातच अशा मुलांचे वेगळेपण पालकांनी समजून घेणे ही या मुलांची गरज आहे तशीच त्यांच्या पालकांचीही आपल्या स्वप्नांच्या-अपेक्षांच्या चौकटीपलीकडले मूल आपल्या वाटयाला आले आहे. हे पालकांनी वेळीच स्वीकारले नाही की पालकांच्या वैफल्याचे प्रश्न निर्माण होतात आणि हे वैफल्य त्यांच्या मुलांच्या वाटचालीतला सर्वात मोठा अडसर ठरते. टाण्यातील 'आय . पी . एच् .' वरळीतील 'नॅव' सारख्या संस्था अशा वेगळ्या मुलांच्या वावतीत भरीव काम करीत आहेत. शारीरिक व्यायाम मानसशास्त्रीय समुपदेशन यांची योग्य ती सांगड घालून या मुलांच्या प्रश्नांचा विचार केला पाहिजे. महाविद्यालयांमध्ये शाळे मध्ये अशा मुलांचे गट तयार करून त्यांच्या प्रश्नांकडे संवेदनशीलपणे लक्ष दिले गेले पाहिजेत. 'असा कसा मी वेगळा? असे प्रश्न पडणाऱ्या या मुलांचे वेगळेपण हे समाजासमोरचे शिक्षणाव्यवस्थेसमोरचे एक फार मोठे आव्हान आहे. हे आव्हान पेलण्याइतके संवेदनशील आपण आहोत का?

***

* संशोधन लेखाबाबतचे दिशानिर्देश *

* संशोधन चेतना शिक्षण क्षेत्रासंबंधित समस्या, सिद्धान्त व मूळ संशोधनावर आधारित लेखांचे स्वागत करते.

संशोधन आधारित लेख लिहण्यासाठी पुढील मुद्दे विचारात घ्यावेत.

१. प्रस्तावना(थोडक्यात)

२. संबंधित संशोधनाचा आढावा (यात मुख्य संबंधित संशोधने व त्या संशोधनातील व प्रस्तुत संशोधनातील साम्य व भेद दर्शवून संशोधनाची गरज नमूद करणे अपेक्षित आहे.)

३. संशोधनाची उद्दिष्टे

४. परिकल्पना

५. संशोधन पद्धती

६. नमूना/ न्यादर्श (स्वरूप व निवड पद्धती)

७. माहिती संकलनाची साधने

८. शोधिते

९. निष्कर्ष

१०. चर्चा

११.संदर्भसूची

(पीएच. डी आणि मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट या संदर्भातील लेख प्रकाशित करण्यासाठी १०००/- रक्कम आकारली जाईल.)